

33. Ibidem. – S. 121; Mironowicz S. Op. cit. – S. 115-117.
34. Czapliński W. Op. cit. – S. 122-128.
35. Ibidem. – S. 131.
36. Michalowski J. Op. cit. – S. 653-654.
37. Rudawski W.J. Historia Polska od smierci Wladyslawa IV az do pokoju Oliwskiego / W.J. Rudawski. – Petersburg; Mohylow, 1855. – Т. 1. – 183.
38. Грушевський М. Названа праця. – С. 425.
39. Памятники, изданные Киевской комисией для раз бора древних актов... – Т. 3. – С. 1-6.
40. Rudawski W.J. Op. cit. – S. 182.
41. Dąbrowski J.S. Op. cit. – S. 82.
42. Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы в трех томах (далі ВУсР). – М., 1953. – Т. 3. – С. 189-195.
43. Грушевський М. Названа праця. – С. 430-431.
44. ДОВ. – С. 640-644.
45. Biblioteka Muzeum im. ks. Czartoryskich w Krakowi. – Rkps. 146. – S. 171.
46. Czaplinski W. Op. cit. – S. 136.
47. Biblioteka Muzeum im. ks. Czartoryskich w Krakowi. – Rkps. 146. – S. 177-179.
48. Памятники, изданные Киевской комисией для раз бора древних актов... – Изд. 1. – Т. 3. – С. 167-168; Czaplinski W. Op. cit. – S. 137-143; Kersten A. Op. cit. – S. 177.
49. Czaplinski W. Op. cit. – S. 140.

Резюме

В статье выясняется отношение польской политической элиты к заключенному в сентябре 1651 года Белоцерковскому договору и воплощения его положений в жизнь.

Ключевые слова: Речь Посполитая, казацкая Украина, элита, сейм, Белоцерковский договор, «украинская проблема».

Одержано 18 березня 2013 р.

УДК 94(437)"1918"

Р.М. Постоловський

НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНІ ОСНОВИ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ 28 ЖОВТНЯ 1918 р.

У статті розглядаються питання становлення чеських національно-демократичних сил на завершальному етапі Першої світової війни та розробки ними концепцій побудови Чехословацької держави.

Ключові слова: Чехословацька Республіка, Габсбурзька імперія, Національний комітет, Томаш Масарик, Карел Крамар.

28 жовтня 1918 р. ввійшло в історію чеських і словацьких земель як день утворення самостійної держави, названої Чехословацькою Респуб-

лікою. Виникнення Першої ЧСР започаткувало процес переходу від авторитарної австро-угорської монархії до демократичної республіки з президентською формою правління з глибокими структурними змінами держави і суспільства.

Створення чехословацької республіки – спадкоємниці Габсбурзької монархії – відображалось в історичних дослідженнях недавнього минулого не інакше як випадковим продуктом союзницької дипломатії Першої світової війни, Паризької мирної конференції і жовтневої революції 1917 р. в Росії. Однак, такий підхід є спрощенням історії. Насправді розпад багатонаціональної Габсбурзької імперії та утворення нових держав було наслідком дії складних історичних процесів, які почались задовго до Першої світової війни. Чехословацька республіка виникла у 1918 р. значною мірою завдяки громадським настроям чехів і словаків¹, їх національно-демократичним традиціям та державницьким устремлінням. Крім того, Чехословаччина виникла завдяки волі перш за все чеського народу створити самостійну державу². Проте, як зазначає професор Белградського університету (Сербія) О.Мілославевич: «Важко, наприклад, довести, що «народи» у 1918 р. палко «забажали» створити власні незалежні держави, що вони мали уявлення про їх суть і форми, про те, де проходять їх кордони і які території вони охоплюють. Нелегко довести і те, що «народи» прагнули до спільної держави і що вони мали які-небудь попередньо сформовані уяви про неї»³.

До війни чеська інтелігенція не прагнула політичної незалежності. Політики усвідомлювали, що хоча австрійська держава і не надавала слов'янам великої підтримки, вона все ж захищала їх там, де зіштовхувались інтереси Німеччини і Росії. Однак Австро-Угорщина, яка під час війни все більше впадала в залежність від Німецької імперії, вже не могла виконувати цю роль. Людські втрати під час війни, котру чехи не вважали своєю, економічні труднощі, зростаючий фаворитизм стосовно німців і угорців, поліцейські переслідування чехів – все це тільки загострювало ситуацію. Ставлення чехів до монархії різко погіршилось⁴.

Надії чеського народу почали перетворюватись в життя за допомогою так званої «закордонної акції». Її душею був професор Томаш Масарик (1850-1937), котрий у 1915 р. емігрував, з тим, щоб організувати опір проти Австро-Угорщини і домогтись визнання ідеї незалежної чеської, або ж чехословацької держави. Національна Чехословацька Рада, в роботі якої поряд з Масариком брали участь і політолог Едуард Бенеш (1884-1948), і словацький астроном і офіцер французької авіації Мілан Ростислав Штефанік (1880-1919), спиралася на спілки земляцтв, особливо на легіони, так звані військові частини, в котрі входили, перш за все чеські, меншою мірою і словацькі військовополонені й перебіжчики, які вирішили в Австрії завоювати суверенітет зі зброєю в руках. Легіони виникли у Франції, в Італії і, головним чином, в Росії, де вони пізніше стали значною силою невдалої антирадянської інтервенції⁵.

Взагалі закордонний військовий опір відіграв значну роль у створенні чехословацької держави. Феномен військового опору за першої світової війни, при цьому, є цікавим завдяки кільком аспектам. По-перше, він виник в цілому незалежно від закордонної політичної акції Т.Г. Масарика і тільки пізніше став його складовою частиною. По-друге, самостійна чехословацька армія виникла і була визнана іншими державами раніше, ніж самостійна чехословацька держава. У світовій історії можна знайти мало подібних прикладів⁶. По-третє, виникнення самостійної чехословацької революційної закордонної армії започаткувало формування і становлення легіонерської традиції – національно-демократичної за своїм змістом і суттю. Адже більшість із майбутніх легіонерів були членами чеського патріотичного фізкультурного об'єднання «Сокил»⁷. Значна кількість етнічних чехів брали активну участь у роботі чеських культурних товариств: «Товариство Яна Коменського» і «Чеський комітет» у Києві, «Російсько-чеське товариство пам'яті Яна Гуса» у Москві, «Чеське допоміжне товариство» в Санкт-Петербурзі, «Бесіда» у Варшаві тощо. Як свідчать назви, ці товариства займалися переважно культурно-просвітницькою діяльністю⁸.

Активна участь у діяльності вищезазначених громадянських об'єднань сприяла гуртуванню неформальної громадянської активності і громадянської демократичної самосвідомості майбутніх легіонерів. Тим паче, що створення національного добровольчого військового формування чеської громади в Росії започаткувала так звана «Гуситська дивізія», а бійці чеського революційного легіонерського угруповання вважали себе новітніми гуситами⁹. Зазначимо також, що, якби не послідовні, уперті та героїчні дії організаторів і бійців чехословацького корпусу в Росії, то новітня Чехословаччина ніколи б не здобула ту свободу, про яку століттями мріяли покоління патріотів¹⁰.

Тим часом, у 1915 р. в Швейцарії Т.Г. Масарик вказував на необхідність доповнення і поглиблення організації чеського закордонного руху опору вітчизняним опором. Він закликав пражських політиків до необхідності побудови першої нової чеської політичної еміграції, «...котра б здійснювала реальну політику в погодженні з політиками в Батьківщині відкрито і з почуттям відповідальності виступила проти Австро-Угорщини»¹¹. Важливим було також побажання Т.Г. Масарика, щоб в чеських землях було створено за прикладом російської підпільної революційної діяльності таємний комітет, який би став посередником між вітчизняним і закордонним опором і підтримував між ними тактичну та ідейну єдність. У нього мали ввійти надійні політики і громадські активісти всіх чеських партій¹².

У широкому розумінні слова постало завдання залучити до Масарикової команди декілька сот патріотів, котрі б на вітчизняному фронті більшою чи меншою мірою брали участь у конспіративній розвідувальній антиавстрійській діяльності Таємного комітету. Від середини березня 1915 р. в ньому об'єдналися радикальні угруповання, котрі збирали

цікаву інформацію і посилали її до Женеві, звідки вона надходила до Парижу. Другим завданням Таємного комітету було об'єднання вітчизняної політичної сцени і спонукання її активістів до підтримки закордонної акції Масарика. Пізніше ця організація отримала назву Чеська мафія. Її керівником став простий празький адвокат д-р Пржемысл Шамал¹³. Саме йому належить заслуга в об'єднанні всіх вітчизняних радикальних антиавстрійських організацій під крилом Таємного комітету. В ньому в середині березня 1915 р. зійшлися представники його Прогресивної партії, Державно-правової прогресивної партії, національного радикального угруповання Національної свободомислячої партії і Сокола¹⁴.

Разом з тим, вже у перші роки війни були розроблені програми, які закликали до знищення монархії Габсбургів і розв'язання чеського і словацького питань поза її межами. Авторами цих проєктів були Карел Крамарж та Томаш Масарик. У травні 1914 р. К. Крамарж запропонував так звану «Конституцію слов'янської імперії». Його концепція була побудована на ідеях слов'янської взаємності. Чеські землі повинні були стати частиною всеслов'янської федерації, яка включала б усі слов'янські народи і країни¹⁵. Таким чином, політична і конституційно-правова конструкція Крамаржа виходила з ідей панславізму, які в чеському суспільстві і політиці з часів національного відродження посідали помітне місце і їхнім вираженням була вже довоєнна «слов'янська політика» младочеської партії, очолюваної саме Крамаржем¹⁶. Проте Крамаржів документ «Конституція слов'янської імперії», під час війни не міг бути опублікований, навпаки, його треба було зберігати в таємниці, тому що з точки зору правової системи Австрії він був державною зрадою¹⁷.

Стосовно ж концепції та змісту «Конституції слов'янської імперії», то слід зазначити, що проєкт сам визначав очікувану державу як Слов'янський Союз – тобто передбачався федеральний устрій держави. Союз мав офіційно називатися Слов'янська імперія, до складу якої мали ввійти: Російська імперія, Королівство Польське, Королівство Чеське, Болгарське царство, Королівство Сербське та Королівство Чорногорське. Концепція взаємовідносин федерації та країн-членів була схожа на становище земель у Німецькій імперії. Вся влада належала Федерації, а держави-члени повинні були мати дуже обмежену автономію¹⁸. Главою імперії Конституція передбачала російського царя, котрий би володів найбільшим і найширшим спектром повноважень і привілеїв, і більшість державної влади була по суті зосереджена в його руках. Конституція надавала йому титул Цар всіх слов'ян і всієї Русі, а також він був би королем польським і чеським, главами балканських країн були б місцеві монархи. Він повинен був би представляти імперію на зовнішньополітичній арені, мав право оголошувати війну й укладати мир, укладати союзи та угоди з іншими державами, призначати і приймати дипломатичних представників, призначати військового та морського міністрів, міністра закордонних справ, скликати і розпускати Імперську Раду і Думу, а також від імені царя мали б пуб-

лікуватися закони. Цар також мав призначати начальників генеральних штабів армії і флоту, а також усіх командирів корпусів. Він мав бути верховним головнокомандуючим армії, всі солдати й офіцери мали б складати йому присягу¹⁹.

Іншими вищими державними органами, відповідно до «Конституції слов'янської імперії», мали б бути Імперська Рада й Імперська Дума. Імперська Рада мала б діяти як уряд, а Імперська Дума – як парламент. До Імперської Ради мали б входити сорок два представники держав-членів Слов'янської імперії. Власне цар, як цар російський, мав право призначати двадцять п'ять членів Ради, як король чеський – чотирьох членів, як король польський – ще п'ять членів. Інших членів мали б призначати балканські правителі держав-членів у співвідношенні: Сербія – чотирьох, Болгарія – трьох і Чорногорія – одного члена. Імперська Рада, як виконавчий орган, мала приймати рішення про подання законів до Імперської Думи, видавати підзаконні акти до імперських законів, наглядали за їх виконанням, готувати бюджет імперії, а також обирати різні комісії, що складаються з членів Імперської Ради, причому обов'язковою мала б бути Комісія з питань зовнішньої політики. Дума мала бути законодавчим органом в системі органів державної влади. Її головним завданням мало б бути прийняття імперського законодавства. Для набуття сили імперських законів була б потрібна згода Імперської Думи й Імперської Ради, виголошення від імені царя і підписання імперським канцлером. Дума мала б складатися з трьохсот депутатів, які б у відповідній пропорції представляли держав-членів. Для Росії передбачалося сто сімдесят п'ять місць, сорок місць для Польщі, для Чехії – тридцять місць, для Сербії – тридцять місць, двадцять місць для Болгарії та п'ять місць для представників Чорногорії²⁰.

Конституція містила особливі конституційно-правові норми для Чехії та Польщі. Так, глава Слов'янського Союзу – російський цар – був би також чеським і польським королем, у той час як на чолі інших країн були б місцеві монархи. За Конституцією, цар як король чеський мав би призначати в чеських землях свого намісника, який би за відсутності царя здійснював державне управління країною. За пропозицією намісника цар призначав чеського прем'єр-міністра і міністрів чеського уряду. Інших посадових осіб держави мав би право призначати сам намісник. Конституція також встановлювала, що автономні чеські конституційні відносини мали б управлятися конституційним шляхом – двома палатами і міністрами, відповідальними перед царем і палатами. Таким чином, Конституція закріплювала існування органів регіонального чеського уряду і двопалатного парламенту, котрі мали б право здійснювати автономне самоуправління на території чеських земель.

Щодо системи вищих державних органів і їх відносин можна констатувати, що проект Конституції запроваджував скоріше формальну представницьку демократію, насправді йшлося б про напівабсолютистську форму правління, оскільки більшість державної влади була б зосереджена

в руках глави держави. Саме цар мав би право призначати уряд, існування якого не тільки б не залежало від волі парламенту, але навіть прийняття законів залежало б від волі уряду, а, отже, не було б винятковою прерогативою парламенту²¹. Зазначимо, однак, що російська дипломатія з самого початку віднеслась до плану Крамаржа досить скептично. Російський посол у Відні Шебеко у супровідному листі характеризував проєкт як «достатньо фантастичний». Революційні події в Росії 1917 року і позиції західних союзників після закінчення Першої світової війни, які ні в якому випадку не бажали посилення Росії, зробили цей проєкт не-реальним²².

У 1914 р. з'явився і перший проєкт майбутньої Чехословаччини Т.Г. Масарика. Це сталося під час його другої поїздки до Голландії в жовтні 1914 р., а саме тоді, коли Масарик роз'яснював свою думку британському історикові Р.В. Сетон-Вотсону. На думку Т.Г. Масарика, після поразки Німеччини мала б бути створена «незалежна Чехія» – самостійна чехословацька держава. Ця держава мала б бути королівством, а не республікою. Чеським королем став би «який-небудь західний принц», найкраще данський чи бельгійський. Проєкт жовтня 1914 р. був першим із серії проєктів, які Масарик створив під час війни в різних формах та різному об'ємі.

Зміни та доповнення в проєкті Т.Г. Масарика відбивали зміни в ході війни, враховували те, для кого був розроблений той чи інший проєкт, тобто дипломатичну тактику, і міркування про, у першу чергу, чеську внутрішню політику, а також про ідеї і настрої чехословацької еміграції, військовополонених, а пізніше чехословацьких легіонерів. У грудні 1914 р. у Масарика з'явилися вимоги, взяті з младочеських кіл. Перша вимога – коридор, який би зв'язував майбутню чехословацьку державу і південних слов'ян, друга – включення Лужиці до складу чехословацької держави. Свої конституційні ідеї Масарик згодом уточнював дуже часто. Наприклад, у меморандумі британському міністрові закордонних справ Е. Грею в травні 1915 р., або ж у меморандумі, представленому французькому уряду в лютому 1916 р., ми бачимо певні зміни. Одне у них було спільне – чехословацька держава повинна була б мати монархічний характер²³.

Більш виразні зміни у поглядах щодо майбутнього влаштування чехословацької держави сталися після 1917 р.

Необхідно зазначити, що усі чеські політичні партії, за винятком соціал-демократів і частково реалістів, перед Першою світовою війною підтримували доктрину чеського історичного державного права. Теорія державного права означала, що чеська держава в історичних кордонах земель Чеської корони (Чехії, Моравії і Сілезії) з юридичної точки зору ніколи не переставала існувати²⁴.

Однак довгий час залишалось неясним, чи стануть західні союзники прислухатися до рекомендацій Національної ради. Спочатку вони ще дуже надіялись на Габсбурзьку монархію, вважаючи, що вона і надалі буде слугувати противагою німецькому колосу. Тільки після Лютневої революції в

Росії союзники почали приділяти більше уваги центральноєвропейським і балканським рухам за національну незалежність. На російському прикладі всі переконалися в тому, якими слабкими і беззахисними можуть виявитись старі монархії; через це союзники дійшли висновку, що кращим захистом проти більшовиків будуть самостійні національні держави²⁵.

Одночасно політичні і соціальні події в чеських землях проте дуже швидко зрадикалізувалися, і на рубежі 1917-1918 рр. від ідеї перебудови Австро-Угорської імперії, зрештою, більшість політиків відмовилися. Чеською політичною програмою стала повна незалежність і самостійність чеських земель. Таким чином, усі попередні відносно цікаві конституційно-правові проекти неминуче втратили свою актуальність і можливість втілення в реальному політичному і соціальному розвитку.

Значні зміни у поглядах політиків країн Антанти на державне облаштування Центральної Європи відбулися протягом першої половини 1918 р. На початку квітня 1918 р. в Римі зібрався так званий конгрес гноблених австро-угорських націй, де делегати еміграції чехословацької, польської, югославської і румунської у підсумковій резолюції висунули вимогу створення незалежних національних держав. Щодо результатів конгресу позитивно висловилися італійський, французький, британський та американський уряди. 29 травня 1918 р. державний секретар США Лансінг висловив «симпатію» уряду США до «національних сподівань чехословаків і югославів», а 3 червня до цієї заяви приєдналися Франція, Великобританія та Італія зі спільною заявою.

Набагато далі йшла нова заява уряду США від 28 червня 1918 р., де вимагалось, щоб «усі члени слов'янської раси були повністю звільнені від гніту Австрії». Французький уряд 29 червня визнав право «чехословацького народу» на незалежність, обіцяв домагатися створення чехословацької держави в історичних кордонах і визнав емігрантську Національну раду в якості основи для майбутнього чехословацького уряду. Британський уряд у так званій декларації Бальфура від 9 серпня визнав чехословацький легіон як складову частину збройних сил союзників, а Національну раду як майбутній тимчасовий уряд Чехословаччини. 3 вересня Національну раду визнав уряд США, 9 вересня Національну раду визнала Японія, 10 вересня був укладений договір між Національною радою та Францією, а 3 жовтня надійшло визнання італійського уряду²⁶.

В останній рік війни завершилася також кристалізація поглядів на майбутнє чехословацької держави в середовищі американських чехів і словаків, об'єднаних в іноземних національних організаціях. Кульмінацією цього розвитку стала нарада в травні 1918 р. в Пітсбурзі, де за участі Т.Г. Масарика в якості представника Чехословацької національної ради, представники Словацької ліги, Чеської національної асоціації і Союзу чеських католиків підписали угоду, де висловлювалася згода з політичною програмою чехословацького закордонного представництва в Парижі, яке докладало зусилля заради створення незалежної чехословацької держави.

Пітсбурзька угода означала помітну зміну у поглядах емігрантських організацій на майбутнє облаштування Чехословаччини порівняно з Клівлендською угодою 1915 р. Було вирішено, що нова чехословацька держава матиме республіканську і демократичну конституцію. Словацьчина в її складі матиме власну адміністрацію, сейм і суди, а словацька мова стане офіційною мовою в школах і громадському житті. Хоча угоду підписав Т.Г. Масарик, якому навіть приписували її авторство, у ній не помітно впливу тоді вже поширюваної теорії чехословакізму. У ній немає розмов про чехословацьку націю, говориться тільки про чехів та словаків, про чеські землі і Словацьчину. Тим не менше, розвиток подій протягом наступних двадцяти років показав, що чехословакістська концепція заперечує Пітсбурзьку програму, і таким чином Пітсбурзька угода з моменту створення Чехословаччини стала постійним пунктом політичної напруженості²⁷.

Активну участь чехословацького закордонного руху, успіхи Чехословацької національної ради в Парижі, а також внесок Т.Г. Масарика в ідеологічний наступ Антанти проти радянської Росії уряди Антанти оцінили тим, що, як уже говорилося, з літа 1918 р. почали міжнародно визнавати Чехословацьку національну раду і чехословацькі легіони як офіційну складову Антанти. Шлях до кінцевого втілення конституційної державницької програми чехів і словаків таким чином став наближатися до своєї кульмінації²⁸.

З літа 1918 р. Національний комітет готувався до захоплення влади. Його експерти вибирали людей, здатних керувати ключовими закладами, із членів спортивних організацій набирались патрульні загони і формувались перші військові частини. Своїх намірів керівники Національного комітету – Карел Крамарж, Антонін Швегла, Алоїс Раснін та Їржі Стршибрин – не приховували. Держава, яка в той час чекала неминучої поразки, не втручалась. Навіть останній імператор із династії Габсбургів Карл, котрий більше всього боявся громадянської війни, не заважав здійсненню цих планів. Йому залишалось тільки надіятись, що нова створена чеська держава не розірве всіх зобов'язань стосовно монархії. Однак на празьких вулицях такі погляди вже не знайшли б підтримки²⁹.

У серпні 1918 р. війна тривала за інерцією. Держави були економічно виснажені. Було тільки питання часу, скільки вона триватиме. У середині жовтня віденський уряд звернувся до Національного комітету, просячи його членів поїхати агітувати на південний фронт до Італії, щоб солдати в масовому порядку не залишали військові частини. Національний комітет відхилив цю пропозицію, так само як пропозицію федералізації монархії. 6 вересня 1918 р. на засіданні керівництва соціал-демократів і соціалістичної партії було створено соціалістичну раду, яка офіційно вважалася органом Національного комітету. Вона складалася з представників двох партій соціалістичної орієнтації: соціал-демократичної партії і партії чеських соціалістів.

Упродовж вересня та жовтня події розгорталися дуже швидко. 14 жовтня 1918 р. відбувся загальний страйк, який був попередженням і

протестом проти економічного грабунку Відня в чеських землях. 17 жовтня Т.Г. Масарик передав президентові США В. Вільсону так звану Вашингтонську декларацію, яка містила урочисте проголошення чехословацької незалежності³⁰. У ній, зокрема, говорилося: «Урочисто заявляємо, що з цього моменту ми є вільний і незалежний народ і нація. Ми приймаємо і приєднуємося до ідеалів сучасної демократії, які були ідеалами нашого народу впродовж століть. Ми приймаємо американські принципи, викладені президентом Вільсоном: принципи звільнення людства, фактичної рівності націй, урядів, які черпають свої законні повноваження зі згоди керованих ними націй»³¹.

На основі Вашингтонської декларації президент США В. Вільсон сформулював свою відповідь на мирні пропозиції Центральних держав. 8 жовтня він наголосив австрійському уряду, що той повинен мати справу безпосередньо з чехословацьким урядом у Парижі. Виходячи з цього, імператор Карл I закликав Національний комітет у Празі, котрий 19 жовтня висловив солідарність із закордонним рухом на чолі з Т.Г. Масариком і з вимогою об'єднати Чехію зі Словаччиною, направити своїх представників до Женеви на переговори з чехословацькими закордонними представниками.

24 жовтня 1918 р. Бенеш повідомив урядам Антанти про створення першого уряду чехословацької держави, який складався з Т.Г. Масарика, Е. Бенеша і М.Р. Штефаніка. 27 жовтня у Відні було призначено уряд на чолі з лібералом Генріхом Ламманом, основним завданням якого було мирно передати владу створюваним національним урядам в окремих землях монархії. У той же день новий міністр закордонних справ Г. Андраші через нейтральну Швецію направив ноту президентові США В. Вільсону, в якій приймав умови капітуляції, тобто так звані «14 пунктів» Вільсона. Після оголошення цієї ноти, яка була сприйнята як капітуляція, на всій території відбулося масове проголошення незалежної держави³².

Вирішальним днем для подальшої долі чеського і словацького народів стало 28 жовтня 1918 р., коли Національний комітет у Празі на Вацлавській площі остаточно проголосив незалежну чехословацьку державу. Національно-визвольна боротьба чеського і словацького народів завершилася. Австро-Угорщина почала зникати з карти Європи.

Початковий період самостійної Чехословаччини відбувався під впливом ідеалів вільнодумства і демократії, які спирались на заповіт французької та американської революцій. 14 листопада 1918 р. Національний комітет проголосив себе Революційними національними зборами, котрі зняли з чеського престолу Габсбурзьку династію, і нову державу проголосили республікою.

Отже, історичний розвиток незалежної Чехословаччини показав, що процес демократизації в новоутвореній республіці не зупинявся. Упродовж двох десятиліть її існування була прийнята радикально-демократична конституція, забезпечені всі громадянські права.

Примітки

1. Manatry Viktor S. and Luža Radomir. A history of the Czechoslovak Republic 1918-1948. New Jersey: Princeton University Press, Copyright, 1973. – S. 3.
2. Klímeck Antonín. Velké dějiny zemi Koruny České. Svazek XIII. 1918-1929 Praha – Litomyšl: Paseka, 2000. – S. 9.
3. Милославлевич О. Методологические предпосылки исследования национальных стереотипов. 1918 год: «освободители» и «побежденные» / Российско-австрийский альманах: Исторические и культурны параллели. Вып. IV. Австро-Венгрия: Центральная Европа и Балканы (XI-XXвв.). Памяти В.И. Фрейдзана / Отв. ред. С.А. Романенко, И.В. Крючков, А.С. Стыналин. – Спб.: Алетейя, 2011. – С. 74.
4. Čornej P., Pokorný J. A brief history of the Czech Lands to 2000. Praha, 2004. – S. 40-41.
5. Pokorný J. České země 1918-1997. Praha, 1998. – S. 5.
6. Emmert F. Průvodce českými dějinami 20 století. Brno: Clio, 2012. – S. 51.
7. Fic, Victor M. Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918. Vznik Československých legií v Rusku 1914-1918. Ruska otázka a boj za svobodný stat. I die. Praha: Academia, 2006. – S. 28.
8. Татаров Б. Новітні гусити. Чесько-словацькі військові формування у російському війську (серпень 1914 – квітень 1918 рр.). К.: Наш час, 2010. – С. 8.
9. Там само. – С. 11.
10. Там само. – С. 98.
11. Prokeš J. Obrázkově dějiny naši samostatnosti. Praha: České grafické unie A.b., 1930. – S. 393.
12. Ibid.
13. Hlavač Miroslav M. Čeští mafiani. 1914-1918. Kavviná. – Mizerov: Paris, 2008. – S. 62.
14. Ibid. – S. 63.
15. Idea československého státu. Svazek prvý. Praha: Národní rada československa MCMXXXVI, 1936, С. 157-158; Pichlik K.: Bez legend – zápas o československý program Praha, 1991. – S. 30.
16. Schele K. Organizace Československého státu v meziválečném období (1918-1938). Praha: Eurolex Bohemia a.s. Prosinec, 2006. – S. 15.
17. Galandaner, J. Vznik ČSR 1918, programy, projekty: perspektivy. Praha, 1988. – S. 27.
18. Schele K. Op.cit. – S. 15.
19. Ibid. – S. 16.
20. Ibid.
21. Galandaner, Ibid. – S. 247.
22. Серапионова Е.П. Карел Крамарж и Россия. 1890-1937 годы: Идеиные воззрения, политическая активность, связи с российскими государственными и общественными деятелями. – М.: Наука, 2006. – С. 195.
23. Schele K. Op.cit. – S. 17.
24. Marholeva K. Kramářův a Masarykův předválečný federalismus v kontextu české federalistické tradice // Karel Kramář (1860 – 1937). Život a dílo. Praha, 2009. – S. 314.
25. Čornej P., Pokorný J. Op. cit. – S.41.

26. Schele K. Op.cit. – S. 22.
27. Ibid. – S.23.
28. Див.: Masaryk T.G.Světová revoluce. Za války a ve válce 1914-1918. Praha, 2005; Чапек К. Бесіди з Томашем Масариком. Львів, 2010; Hotmar J. Zrozeni republiky 1914-1918. Brno, 2005; Ludwig, E. Rozmluvy s Masarykem. Praha, 1947.
29. Čornej P., Pokorný J. Op. cit. – S.41.
30. Schele K. Op.cit. – S. 24.
31. Crónshý, J., Hřebejk, J. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I (1918-1945). Praha, 2004.
32. Schele K. Op. cit. – S. 24-25.

Резюме

В статье рассматриваются вопросы становления чешских национально-демократических сил на завершающем этапе Первой мировой войны и разработки ими концепций построения Чехословацкого государства.

Ключевые слова: Чехословацкая Республика, Габсбургская империя, Национальный комитет, Томаш Масарик, Карел Крамарж.

Одержано 2 лютого 2013 р.

УДК 94 (44) 1918 / 1919

Б.О. Ачкіназі

СВІТОВА ВІЙНА І ВИНИКНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БЛОКУ У ФРАНЦІЇ (1918-1919 рр.)

У статті проаналізовано зрушення у свідомості французького суспільства під впливом Світової війни, що наклало відбиток на характер першої повоєнної виборчої кампанії 1919 р. і створення Національного блоку. Робиться акцент на витоках антинімецької й антибільшовицької спрямованості його програмних настанов, які забезпечили успіх на виборах.

Ключові слова: Велика війна, французьке суспільство, Національний блок, «священна єдність», праві партії, консолідація політичних сил.

Західне суспільство, гегемонія якого утвердилась ще у XV-XVI ст., в XX ст. зазнало суттєвих зрушень і випробувань. Його не обминули перманентні кризи, війни, революції, розпад імперій, рецидиви авторитаризму й тоталітаризму тощо. Високі стандарти, які продовжують демонструвати розвинуті країни Заходу на початку XXI ст., змушують замислитися над витоками цього явища. Історична ретроспектива засвідчує, що жодна з них не уникнула крутого зламу і струсів. У цьому ряду особливе місце належить Франції. У період між двома світовими війнами внутрішньополітична боротьба в цій країні «традиційної демократії» досягла високої напруги і стала однієї з вагомих причин її драматичної долі. Варто констатувати, що смуга негараздів почалася вже наступного дня після приголомшливого